

LITERĂTORUL

Apare Duminică

— Duminică, 28 Septembre 1880 —

Abonamentul: pe trei luni 3 lei, pe șase luni 8 lei. — Anunțurile: pe pagina 13 și 16 linia 50 b
 Scrierile nefranțate se refuză. Administrația Strada Stirbey-Vodă, 9.

SUMARUL: Desgust poezie de Duiliu Zamfirescu. — Sublimul logicii prin imagini poetice în proză, de Iacobi Ghika. — Două dureri, drama în versuri după Coppée, de Th. M. Stoeneșcu. — La Suflet, poezie de Al. A. Macedonski. — Veduva lui Padilla, tragedie, traducere de C. Dimittiade.

DESGUST

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sunt sătul de tot pe lume. Sunt sătul de suferință,
 De iluzii, de plăcere, de suspine, de credință.
 Le-am gustat pe fie-care și desgustul m'a coprins!
 Tot ce-a fost mai sfânt, mai nobil, ele 'n sufletu'mi au stins,
 M'ați dezmoștenit de mine, mi-ai ucis gândul de vii:
 Nu mai știu nici să mă bucur, nici să sufer nu mai știu.
 Trece cum trece or ce apă curgătoare pe pământ:
 M'am născut și deci voiți curge pîn' la mare—la mormânt.
 Ce 'mi vorbiți de nemurire, de credința cea străbună?
 Nemurirea, ea credință, nici de biblie nu'î bună,
 Iar străbuniți, strat de oameni, au lăsat ca ori ce strat
 Geologilor de dăruși un desgust nemăsurat.

Suferința e ca valul mărilor spumegătoare,
 Ce isbind aceiași stîncă, albă și strălucitoare,
 O 'ncrește. Corpu 'n care inima s'a îngrit
 E un chin insulfătit!

Stol de albe păsărele, ce cu tinerețea vin,
Zbor *ilusile* toate de la cel d'întăia suspin,
Iar în urma lor rămâne, repetând sinistre șoapte,
Dorul, pasăre de noapte.

De *plăcere* sunt departe cât e inima de cuget,
Cât e-o dulce respirare de al mării groazuie mget,
Cât e slaba noastră minte de al cerului mister,
Cât sunt oamenii de cer.

De *suspini*... Dar suspine sunt pe lume-așa de multe
În cât omul nu mai poate pe—ale altuia s'asculte.
Deci, să tac.—Dar câte-o dată sunt coprius de a-șea durere,
În cât singur socoteală mă 'nceare cerului a cere:
Cum se poate 'ntr'o ființă, într'un hârb tăiat din lut,
Dumnezeii să verse 'n pace atât foc necunoscut?
De s'ar strânge ați suspinul de la fie care chin,
S'ar vedea că omenirea e întreagă un suspin.
Deci, să tac.

Frumoase vremuri când *credița*, un cuvânt,
Îmi da stelele din ceruri ca legate de pământ;
Când icoana, o icoană, cu bătrâna sa privire
Îmi vedea faptele toate, îmi citea or ce gândire;
Când aveam de moarte frică, când aveam respect de vii;
Când citeam pe aripoare fluturașilor zglobii
Notele ce le-a scris vântul în legănătoru'i zbor...
— Au trecut acele vremuri...

 Timpul, vecinie călător,
Le-a luat, luând cu dânsul și credința cea străbună...
O repet: astă-zî credința nici de biblie nu'f bună!
Iară noi..., Stratul de astă-zî, vom lăsa ca or ce strat
Geologilor de de-a-șii, un desgust nemăsurat.

În 13 August 1880

Duiliu Zamfirescu

Sublimul logicei prin imagini poetice în proză

Amicul meu A. Macedonski dorind să arate criticei adevăratul orizont în care ea trebuie să graviteze, ca să judece serios și imparțial valoarea unei opere poetice, susține că acea ce este logic în poezie, nu este logic în proză și ne spune că *sublimul absurd*, este „ultima ratio“ a logicei în poezie, ca *lumină răgușită și sunete strălucite*.

Să procedăm prin ecemple, și mai înteiu, să luăm logica poetică exprimată în proză, de însuși elegantul scriitor, amicul meu A. Macedonski, și în urmă absurdul nelogic, *sublimul* exprimat în poezie de domnul Duiliu Zamfirescu:

„Poezia convinge pentru că, tot ce este frumos, se impune „fără ca nimeni să-și dea seama în ce mod și pentru ce.

„Ridici ochii către spațiile cerești, și fără să poți concepe „posibilitatea Infinitului, îi simți sublimul, și rămâi convins de „existența unei puteri misterioase, însă superioară, eternă, imutabilă, care rezidă în tot, și din care ieșuți, faci parte, ca o infimă atomă.

„Poezia este o scintea a Divinității.“

Nu este așa, că iată adevărul bine simțite, exprimate cu o logică convingătoare, și care, ori cu ce termeni să fie descrise în poezie, nu ar putea fi zise mai frumos de cât eleganța cu care amicul meu A. Macedonski le-a pus în proză?

Aci nu este absurd, și cu toate aceste, este o logică poetică ce este foarte puternică și foarte convingătoare în proză.

Și aci voi face și eu logică poetică în proză, ca să probez că aceea ce este logic, este logic ori cum; pentru că logica este rațiunea, ea se simte, se înțelege, și se analizează, fie în poezie fie în proză.

Ast-fel așiu putea zice:

Descripțiunea poeziei și a infinitului, de amicul meu A. Macedonski, este sublima armonie a adevărului, al căreia, fie-care accent face să vibreze o coardă simfonică a sufletului, cărui frumosul se impune și-l convinge, cântându-i imnul sublim al Dumnezeirei, Flori răpitoare sădite în literatura Română, ce ne adâncese în o ecstază încântătoare, și care ne conving că adevărul este incontestabil, și că Dumnezeu l-a creat de o dată cu omul și cu poezia.

Așiu ruga pe amicul meu A. Macedonski să-mi spună ce este nelogic în aceea ce am zis mai sus? Și-l așiu mai ruga să-mi spună: aceea ce am scris nu este proză, tot ce este mai proză?

Prin urmare ceea ce este logic în poezie este logic în proză, chiar și în proza ce făcea domnul Jourdan fără a ști că face proză. Să trecem acum la *sublimul absurd, suprema logică a poeziei*.

Neapărat domnul Duiliu Zamfirescu, de și a adoptat acel stil *prețios* de la *Oteclul Ramboulet*, în care plutește neconținut „*sur les flots ravés du Tendre*” și scrie în genul D-lui Voiture, este însă un poet elegant care are un viitor frumos, și promite mult pentru literatura noastră.

Am tocmai sub ochii mei inspirațiunea D-sale, Djali, o poezie care ar fi foarte frumoasă, dacă nu ar cădea în păcatele sublimului absurd, ce i strică armonia, și aceea scînteie a divinității care convinge sufletul omului cîntînd.

Să notăm mai întîiu de toate că Djali, este un nume de bărbat, și că ar părea foarte ciudat urechei, dacă buneoară o femeie care s'ar numi *Mircore* ar zice aceste două admirabile versuri.

„*Deci furtuna și cîntările sale**

„*Să-mi dăvă suferința, pe-a valurilor cale!*” 1)

Românul ar face numai de cât reflecțiunea: Păcat e-o chiamă *Mircore*.

Să trecem mai la vale: eu și un prieten în bacul *sublim* absurd, care după amicul meu A. Macedonski, este *suprema logică a poeziei*.

„*Geniul mării strîgă totul pe nume.*” 2)

Această idee o fi sublimă, o fi chiar foarte logică, dar eu mărturisesc că nu înțeleg ce a voit să zică. Am văzut și eu marea am văzut și marea neagră și Mediterană, și riuri, din care — să mă erte domnul Duiliu Zamfirescu, — nici unul nu *plînge* cînd se aruncă în mare; sgomotul riului cînd se aruncă în mare este teribil, amenințător, dar nu are nici un accent care să semene cu un suspin; din contra acel sgomot este cu totul alt ceva de murmura ce are cînd curge în albia lui, și a cărei accent par căte o dată a fi niște suspine.

Dar aceasta nu face nimic. — Să venim la mare. Spuneam că și eu, și amicul meu A. Macedonski, și mulți muritori în lume au văzut mări, au văzut valurile lor înfuriate urcîndu-se amenințătoare pînă la cer, cu spăimîntătoarele lor vîrfuri; și eu și amicul meu A. Macedonski și mulți muritori pe lume, am auzit valurile mării deșteptînd natura întregă uimită de forosul lor sgomotu dar putem jura pe orî ce, că nici o dată nu am auzit val numind pe cineva sau pe ceva pe nume, cu atît mai puțin *tot*.

1) Versuri din poezia „Djali” de d. Zamfirescu.

2) Idem

Dar treacă și asta; ca imagine poetică este vârtoasă, are ce va bosumilat, care poate să placă la cei ce nu prea eugetă la logică: nu izbește așa cumplit rațiunea ca de exemplu, când vorbește de razele lunii care

„In sborul lor cel mare”

„Serind pe fața apei poveste marinare.” 1)

Vezi aci e prea de tot! Cum naiba razele lunii și încă în sbor, seriū pe fața apei, poveste marinare? Ce or mai fi oare și acele povești marine? Razele lunii care seriū, — mare minune!— Pe ce seriū? Pe fața apei, care se cleatină și se mișcă mereū; Vezi asta Românie’o!

Iată însă un *sublim absurd* a cărui *supremă logică poetică* desfid pe amicul meu A. Macedonski să mi-o explice:

„Cind și pe poarta vieții, și pe a morții poartă,

„S’a scris cu slove negre aceiași vorbă moartă 2)”

Ați mai auzit vre o dată oameni buni o *vorbă moartă*? Toți sciaū pînă acum că aceia ce este mort, nu vorbește, și că *încetarea curăturii*, *încetarea mișcării*, *înțepenirea corpului*, sunt semne ale morții. Or *vorbă moartă* este ultima ratio a absurdului, or noi toți căți am citit și noi câte ce va, suntem niște nepricepuți! *Vorbă moartă*, e ceva ca *zăpadă friptă* și acest vers seamănă mult cu acel al poetului care zice în un cântec.

„Viziū, trage trăsura

„In salon pe canapea.

Sunt poeți cari aū vorbit de *zăpadă friptă*, sunt alți cari ne aū spus de *caș verzi pe pereți* și acum s’a găsit și *vorba moartă* în poezia. Marii rămători de la Borta-rece nu ar fi scris mai bine.

Hei, ce, mai zice acum amicul meu al A. Macedonski, despre *sublimul absurd care devine suprema logică în poezia*.

Nu este așa că aceia ce este absurd și nelogic în proză, este absurd și nelogic și în poezia?

Eū cer ertare d-lui Duiliū Zamfirescu de critica ce am făcut versurilor D-sale, în focul unei discuțiuni cu amicul meu A. Macedonski; îl rog să crează că nu am avut cea mai mică rea intențiune; din contra recunosc că d-l Duiliū Zamfirescu poate avea un viitor strălucit când se va desbăra de imaginii ce francesul numește cu drept cuvânt *outrées* cât și de această nelogică ce, — să mă erte amicul meu A. Macedonski, — nu are absolut nimic sublim, și cade în extemul contrariū.

1) Versuri din poezia „Djali” de d. Zamfirescu.

2) Idem

Ce frumoase imagini, bine scrise, sunt aceste de exemplu :

O dulce legănare

„De vânt, încet o duse pe lucial canal...”

„Treceai întinse umbre de nuori pe sumbrul val.” 1)

Ce admirabile sunt versurile următoare și ce puternică expresiune poetică au :

„Când știu că-i dat să fie viața pe pământ,

„Al fericirii noastre, cel mai adânc mormânt!” 2)

Ce eugetare în adevăr sublimă, ca poezie, și ce suprem strigăt de durere în aceste versuri frumoase :

„O Dante! De pe ușa infernului s'a șters,

„Șcum pe ușa virtuții, s'a scris celebruți vers!” 3)

Iată poezia cum voese că să facă d-l Dailiă Zamfirescu, care ne a probat că are talent, și poate deveni un bun poet de și va îngriji logica eugetărei.

Spuneam în un articol precedent, amicului meu Macedonski, că școala realistă are această parte bună, că supune imaginațiunea rațiunei, și respinge tot ce este imposibil de admis în natura lucrurilor.

Să luăm de exemplu aceste versuri, simple, naive în adevărul lor, dar admirabile și în adevăr sublime ca imagine ca eu-loare, și ca vie expresiune a tot ce se poate simți mai bine, și mai frumos în poezie :

„Regret albiciți frumoasă, Amarațiă iubită,

„Regret țiscările tale coperte de păduri,

„Dulcele mormur din moara, ce umbla neostenită,

„Văile misterioase, adâncite și obscure;

„Casa de pe muchia verde cu obloane colorate,

„Pomii cei sădiți de tata, și iubitele lui flori

„Cărțile ce-i erau scumpe, armele cele-adorate,

„Și portretul său pe care, că am plîns de-atâtea ori! 4)

Și acest regret, adăvărat suspin al inimei, exalat din sufletul fiului poet :

„N'auz putat nici chiar portretuți, umbră scumpă să'l ridic :

„Am plecat cu mina goală, fără 'n urmă a privi. 5)

1) Versuri din poezia „Daili” de d. Zamfirescu.

2) Idem

3) Idem

4) Versuri din poezia „Mângâierea De'moș-niri” de d. Macedonski.

5) Idem

Dar descripțiunea horei ce pare că vede danșând în bălătura
cufet de la Amaradia.

„Hora cea cu sălbi de aur, și zecelă muiate 'n fluturi,
„Hora fetelor frumoase, ș'a frumoaselor neveste,
„Hora 'n care, p'ici pe colea, se primeaș, se dau săruturi,
„In a frunzelor șoptire, in a dragosteii poveste. 1)

Este și aci o poveste, dar e povestea care există de când
lumea, și va exista în etern, povestea dragosteii, vechie capă-
mântul și tot d'auna nouă ca primul vis al tinereții, povestea
spusă în toate cântecele, și repetată în toate refrneurile, povestea
logică a inimii, care iubeste și suferă.

Și în sfârșit aceste expresiuni, de supremă și adâncă credință
și resemnațiune

„Dar de câte ori sosește învierea lui Christos,
„Că 'ntr'acea bisericuță, mă simt iar religios,
„Și îmi sufăr a vieții sarcină împororată! 2)

Dacă amicul meu A. Macedonski es'e atât de 'namorat de *absurdul
sublim*, de ce a luat acest gener simplu dar măreț, naiv, dar
imens ca frumusețea, puternic ca expresiune, poetic și cu toate
acestea natural? De ce nu a luat și el acel gener bosumflat și
tandru „à la Scudery?*

Intre exagerațiunea și generul svăpăiat al poesiei despletite,
și între generul natural, și pot zice onest. al școalei rațiunei, este
o diferență imensă, și aceia ce distinge școala rațiunei, este lo-
gica, acea logică inplacabilă, care nu suferă aberațiunea, și care
este însăși rațiunea.

In toate scrierile, ca și în toate actele omului în viață, aceia
ce trebuie să conducă toate inspirațiunile lui, este rațiunea; aceia
ce nu este raționabil, ce nu se concepe, ce nu se precepe, este
nelogic, este nepermis în poeziă, ca și în proză.

Orî care să fie expresiunile, culorile, imagiunile, dacă le lip-
sește rațiunea, sunt asburde; absurdul nu are sublim, și sublimul
absurdului este un paradox ce nu se poate susține.

Beranger este preferabil lui Benserade pentru că expresiu-
nile, imaginile, cugetările marelui cântăreț sunt naturale, simple,
concepute de bun simț, primite de rațiune pênă și câte odată chiar
în regretabila trivialitate pe care cel de al doilea o evita.

Victor Hugo este marele maestru, ciđelatorul artei poetice,

1) Versuri din poezia „Mângâierea Desmoștării” de d. Macedonski.

2) Idem.

pentru că chiar culmea exagerațiunii, la el este pricepută, este raționată, este fundată pe un simțiment, pe o pasiune, pe un adevăr filosofic, fie chiar și rău.

Aceia ce este permis în poezie, accia ce este primit până a cauza câte odată culmea admirațiunii, este exagerațiunea, licența, dar nu neadevărul în descrierea unor tablouri, și nici o dată nelogica.

Absurdul, orî ce va zice amicul meu A. Macedonski, rămâne absurd, și chiar când este sublim, și nelogica nu poate în nici un cas să fie suprema logică, nici în proză, nici în poezie.

Pantazi Ghika

FRANÇOIS COPPÉE

DOUË DURERÏ

Dramă într'un act, în versuri

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Renée (urmând o cugetare)

Dar vizez!...

(cu spaimă) Această lampă pentru ce va fi arzând?
 Ușa si-va oare 'nchisă?... Ș'apoi, ce va fi 'nsemnând
 Astă frică?... Servitorul poate este pe aproape!
 Decî, mai iute!... Altă dată îngrijească să nu-î scape
 Darurile de la mine și cutia de ivor...
 Dar ce simt?... Intr'astă casă e ceva îngrozitor,
 Tot vorbește de 'ntristare... totul e cuprins de doliu,
 Imprejuru'mî vîd o pînză!... Este-al mortului lințoliu...
 Dac'aș fi surprinsă 'n casă! — Dacă m'ar fi ascultat!...

Berta (eșind din ascunzătoare și punând mîna pe cutie)

Ai dreptate; căci în cursă singură te ai aruncat!...

Renée

Doamne Sfinte!... O femeie?...

Berta

A!... Secretele fatale

Sunt scrisorile, de sigur, și portretul Dumitale?!

Ai luat într'astă seară, străbătând ca un mister,
 Drumul către-acele locuri, ce-ai mănjit prin adulter,
 Ca să ștergi unica urmă din rușinea d'altă dată;
 Ast-fel cum omorătorul, dupe-o crimă 'nversunată,
 Se re'ntoarce să mai vadă dacă 'n urmă-i a lăsat
 Vre o pată sângeroasă, dupe faptu-i blestemat.
 —Nu mă 'ntreb, acuma doamnă, cine sunt, ce cat... pe cine?
 —Iată câte-va secunde de când te am văzut mai bine,
 Și imi pari că stai prea bine, că ești încă prea frumos!..
 —...Uite .. te urăsc femei, ca pe o viperă hidoasă!

Renée

Doamnă!...

Berta

Aide!... Nici un sgomot!... Totul ar sbura în vânt!..
 Sînt logodnica aceluî, ce-acum zace în mormînt!
 Astă-zi, ura-mi ne 'npăcată te 'mpresoară și te sfarmă!..
 L'af ucis nefericito, prin culpabilul amor,
 Care sfărâmă în fața-i și trecut și viitor.
 Și născut destul de nobil, că să-i supraviețuiască,
 Merse 'n țara, care șterge or ce pată pămîntească!..
 M'a trădat, știa prea bine, și când soarta 'l deslipi
 Dintre noi, prin faptaî crudă, moartea viața lui răpi!
 —Ast-f l dar, trăim departe fici de țară necropkite,
 Unde rid de noi smințit, c'avem rochile 'nvenchite,
 Și că nu suntem la modă; dar sperăm în Dumnezeu,
 Și un om iubim în viață când la voi și un lacheu;
 Poate macula culcușul, unde doarme-al său stăpân!
 Desfrânați de capitală, sclavi ai rului păgân!..
 —Da!... Sermanele, ne-ascundem ca să plângem în tăcere
 Așteptând scrisoarea dulce, să ne scape de durere;
 Și'n sfârșit săutem lăstate... ast-fel... far'a ști nimic,
 Ne avînd drept mângâere, nici cuvîntul cel mai mic!..
 Fericirea 'n mîntea noastră, e un vis ce 'n somn dispăre!..
 Da!... Privim copilul dulce, pîn'a nu se face mare,
 Și apoi că d'iese 'n lume, ăst prieten uitător,
 Amintirea lui se 'ncehe în cuvîntul sdrobitor:
 —„Mângăiați-vă 'n răbdare!...

Și voi, când aci 'i găsiți,
 La Paris, în greaua luptă, *Don Juan* neobosiți,
 Când se vîd în fața voastră, vă aruncă la picioare,

Pentru-o searbădă iubire, bani, virtute și onoare.
 Pentru voi ei sufer poate chinul cel mai greu, — și când
 Umiliți, învinși în fine, de viață disperând,
 Din frumoasa lor visare, sunt svâliți în adâncime,
 Suferind o grea rușine, profanați și de mulțime,
 Mai cercând să vă subjuge printr'un ultim atentat,
 Cad... în fine, prada morței, într'un loc înstrăinat.
 Iară voi părând geloase, în zadarnica mânie,
 V'amintiți d'abia atuncea sacra cinste de soție,
 Când, torentele de lacrimi, curg ca riul spumegat
 Peste leagănul ce poartă un copil nevinovat.
 —Aide!... Resbunarea-i gata, pentru tine umbră mōrtă...
 Tu cu care nu 'ndrăsnise a uoi și neagra-i soartă.
 Nu, căci vreau fatalu'i nume, a fi vecinic înegrit...
 Si copilul când va crește, chiar de soțul ei iubit,
 Eu, atunci voiū macula-o, printr'o ură ne'mpăcată.
 —S'acum, aide, fați plăcerea, creatură degradată!
 Roagă-te 'nainte-mi... minte!... Șterge de pe fața ta
 O roșeață care-ascunde crima, ce n'o pot țerta...

(Va urma) *T. M. Stoanescu*

LA SUFLET

O! Suflet, sparge-o dată îngasta'i închisōre
 Și scutură-te-o dată de lutul pământese
 Ce 'i pasă dacă 'n valea de vecinică plânsoare
 Mai sunt și mai trăiește?

Ce 'i pasă dacă sufer lovit de-o erudă soartă?...
 Ce 'i pasă de injurii la cari sunt supus?
 Ce 'i pasă ca pe-o frunză răstřiștea de mă poartă?...
 Tu ești și rămăi sus!

Al. A. Macedonski.

VĚDUVA LUI PADILLA

Tragedie în cinci acte de Martinez de la Rosa, tradusă din limba spaniolă
de C. Dimitriade

P E R S O A N E L E :

Văduva lui Padilla
Pedro Lopez de Padilla
Don Pedro Laso de la Vega
Mendoza
Hernando de Avalos
Membrii jantii din Toledo
Un copil, fiul lui Padilla.
Popor, conjurați.

Scena se petrece la Toledo (Comunalii port crucea roșie pe pept, imperialii port crucea albă).

ACTUL III

O scenă în Alcaar

SCENA I

Văduva. Mendoza

Văduva. Ce este Mendoza?

Mendoza. Vai, doamnă, nefericit anunțator al unei triste știri...

Văduva. De ce te oprești? Poți acuma să-mi anunți fără teamă ori ce, căci nici o nefericire n'ar mai fi în stare să-mi abată statornicia?

Mendoza. Nefericiri? sunt, sunt mai multe de cât îți imaginezi. D'odată cu ivirea aurorei, am descoperit de pe înălțimea zidurilor, oștile inamice care strâng din ce în ce cercul în jurul neînvingei noastre cetăți; obosit printr'o așa de lungă opunere, furios că, azi când mai toată Spania se supune cu umilință apăsătorului său sceptru, singură nemuritoare Toledo stă nestrămutată, semețul monarx în mândria sa, se pregătește cu însetare să ruineze și să stingă un popor așa de nobil. Ora fatală a sosit dar, numai poate fi îndoielă

Văduva. Nu tăria voinții ne lipsește, amice, spre a ne apăra patria și onoarea. Noi, cele din urmă rămășițe a partidului nefericit care a apărut libertățile poporului castilan, câtă ca în aceste extreme momente să dăm probă de statornicie și de voinicie. Iată ce ne cere patria expirândă, ce ne cer nobilii eroi căzuți la Villanar, ce ne-a cerut cu accente teribile neferitul meu soț din înălțimea trunchiului pe care cădu capul său cel nobil.

Mendoza. Crezând că vor învinge, ridicară popoarele contra jugului regelui, ce se facuse nesuferit prin aviditatea și neomenia străinilor de care este ori când înconjurat; speranța triumfului în luptă însușești pe valoroșii noștri războinici, și mângâietoarea idee că va fi răsunat înduleci cele din urmă momente de tortură ale lui Padilla; dar toate aceste iluziuni dispărând acuma;... ce ne mai rămâne?

Văduva. Ne rămâne un popor otrăvit a peri.

Mendoza. Cum te înșală marea-ți suflet! Toledo nu mai este cea ce a fost; a susținut cu multă glorie greutatea războiului; a luptat mult timp; nici moartea, nici ororile nesuferite ale foamei care a devastat-o nu-i-a abătut cerbicia. Dar acum crede deșeartă ori

ce împotrivre în contra soartei sale nefericite. Astă-zî, la apropiarea inamicului, nu se mai aud ca altă dată sublimetele cuvinte: „Să învingem sau să murim! O tăcere tristă apasă pe cetățenii nemiști, care se privesc nedormiți, temându-se a-și da pe față oroarea și căntând a-și înăbuși suspinele. De astă dată șovăie statornicia eroicilor cetății. Teme-te dar... această din urmă încercare..

Văduva. Să mă tem!

Mendoza. Scutește patria de ruină, scapă de moarte pe fiul tău iubit. Toledo suferindă și-a pus soarta în mâinile tale: n'o precipita în abis.

Văduva. A jurat să mă răsbune; împlinească-și dar cu statornicie jurământul.

Mendoza. În deșert o va cerca; părăsită, slabă, abea respirând, ea nu poate să nu se plece. Spania întreagă o vede strâns cercuită fără să-î vie în ajutor. Castila tremură de spaimă; Valencia singură abea mai luptă; Aragonul supus nu vede că el însu-și e ruinat prin violarea drepturilor Castilei. Toți plec capul. Să cedăm și noi, să cedăm. — Am fost cel d'antel care deterăm strigătul luptei celei glorioase când regele, surd la plângerile nefericitei Spanii, 'i schimbă legile, întemeindu-și drepturile pe silă; azi singuri mai luptăm pentru apărarea libertăților; vom fi cel din urmă care vor ceda: ce mai poate oare pretinde mai mult de la noi sântul jurământ făcut pe altarul patriei?

Văduva. Ce mai poate pretinde? — Tu care ai fost soțul de luptă al marelei Padilla, tu mă întrebi? — De nu vom învinge, jurământul nostru ne cere să perim.

Mendoza. Nu mă înspăimântă moarta, nu, ci distrugerea totală a unui popor inocent atâtea mii de victime sacrificate fără nici un folos, cruda stîrpire a glorioasei patrii a lui Padilla. Da, eată ce mă umple de spaimă, și o mărturisesc. Tremur pentru tine, pentru fragedu-ți copil, pe care l'am crescut ca un tată, pentru întreaga-ți familie și pentru amicii noștri și fără voce, plâng soarta lor.

Văduva. Nu de plânsuri avem nevoie, ci de silinți sublime. Dacă soarele libertății spaniole e pe apus, să apue cu glorie, nu mișește. Scump să-și cumpere triumful cenușul încăleător, și să domnească numai pe ruinele Toledo.

Mendoza. Dar si-vor cu toți eroii?

Văduva. Știu ce poate spaima; știu de ce mijloace mișești se servesc inamicii noștri, aurul și înșelăciunea. Nu de mult chiar Laso ne-a delăsat, spre a-și răsbuna mândria înfruntată. Dar iată-l; rămăi cu dănu-l; ochii-mi nu mai au privire decât pentru cei ce mă vor răsbuna sau vor peri.

SCENA II

Mendoza, Laso

Laso. Spunemi, mă rog, de ce fuge de mine cu atât dispreț această murea trușă? De prea mult timp îndurăm insolințele sale, și vedem cum un popor valoros adoară ca lege caprișurile ei. Nu iubirea de patrie, nu sentirea libertăților spaniole o insufletește; singura ei dorință e să-și răsbune, și sacrifică tot oarbeii sale superbii.

Mendoza. Nu te-am auzit nici când vorbind așa...

Laso. A sosit timpul să-ți desvăluiesc ce am în inimă. Unii din cea mai fragedă e-tate prin strănse legături de amicitie, vin, de vei voi să mă ascuți, să te feresc pe tine de o ruiuă singură.

Mendoza. Nu-mi pasă de viață.

Laso. Dar eu vroii să-mi conserv amicul. Ne aflăm în asprul moment în care trebuia

să ne hotărâm la ce e de făcut. Nu ne-a mai rămas de cât o zi, una singură! Minutele zboară. Mai putem încă scăpa; țara mai poate fi ferită de funestul ei fînit.

Mendoza. Dacă pentru asta trebuie o infamie, Laso, nu mai continua.

Laso. Infam este acela care pune patria în pericol grav, când e speranță de scăpare. Dar acesta nu mai e cu putință; semețul inamie vine coprîns de mînie, setos de a se arunca asupra-ne, de a ne nimici.

Mendoza. O știu.

Laso. Și pe cât crește cutesanța lui, pe atît al noștri perd inimă.

Mendoza. O știu și asta.

Laso. Și vrei să-ți cauți perzarea nebunește?

Mendoza. Sunt dator să îmbrăcișez cauza patriei mele.

Laso. Dacă ea voeste să se ruineze pentru o glorie ștearpă, nu trebuie ca noi să ne înmormântăm cu dînsa. — Ori ce împotrîvire e în deșert.

Mendoza. Nici eu mă tem, nici eu mă susțin vreo speranță. Atît știu că nu mai sunt domn peste inima mea! Dacă n'am ridicat contra lui Carol, n'am fost răpit de ambițiunea renumelui, de setea puterii sau a răsbunării. Triumful lui? L'am prevăzut din fatalul moment în care ostea libertății, sfărîmată la Villanar, fugi mișelește. Din acel moment prevăzui că va fi libertatea Castiliei abătută, înălțuită, ca și dete ultimul suspin o dată cu Padilla, pe același trunchiu. Pentru mine ea de atunci a murit. Celebra Lodă a rămas încă neclintită, pe când Spania întreagă a fost redusă să se prostorne la picioarele monarxului; eu i-am privit cu mare durere eroismul, prevăzînd neînălăturata ei distrugere. O prevăzui, dar luptai, luptai cu bărbăție. Am îndurat asprimele asediului, nu pentru libertatea acum înmormîntată, ci pentru onoare. — În îngrădirea strîmtă a acestor ziduri, rezistați ilustrii mei amici și soții, legănați de deserte iluzii; a cătat să 'y urmez de și eram sigur de descumărea și de moartea lor: ar fi fost o infamie să-și delas în nisece momente așa de grele. În fine a sosit ziua fatală și teribilă în care, dacă sunt hotărîți să peară, se vor înmormînta cu toții sub ruinele eroicii cetăți. Oarba lor încăpăținare nici n'o condamnă, nici n'o laudă, ei o urmez, o urmez pînă în capăt.

Laso. Urmează și-ți veți vedea în curînd fructele: urmează-o, și veți vedea căminul părinților tăi în flacări, santele templului dărîmate din fundamente, bătrânii, tinerii, copiii și luptătorii confundați printre grămăzile de ruine, și fierul crud curmînd viața celor ce vor scăpa din flacări.

Mendoza. Cît de mult sufără inima mea.

Laso. Pentru o deșartă umbră de onoare, ucideți, cruzilor, mii și mii de inocenți ale căror țipete se vor ridica contra voastră și cel a tot putînte vă va cere seamă, ție și la al tăi, de sângele ce veți fi fost vărsat.

Mendoza. Nu!... amice, nu. Dacăș putea depărta nefericita mea patrie de abisul spăimîntător în care stă să se precipite, aș consilia-o să întinză cu supunere grumazul sub jugul apăsător, mai bine de cât să piară. Tot cu aceeași sinceritate am mărturisit această și beatei văduve a nemuritorului Padilla. Nu mi' am ajuns ținta. Dar aceste cugetări nu mă împiedică de a fi gata la ori ce; soartea inimii este strîns legată de aceea a iubitei mele patrii.

Laso. Și dacă veți cădea?

Mendoza. Atunci...

Laso. Atunci nu va mai fi timp de a-ți pleca capul; o neagră infamie, un supliciu crud, torturi barbare, iată ce te așteaptă.

Mendoza. Și...

Laso. Victimă debilă a ambițiunei altora, vei cădea înveluit în ruina comună a rebelilor.

Mendoza. Da, dar poporul just...

Laso. Vai de cine se încrede în deșerta favoare a vulgului caprițios! Acel chiar pe care i aperi cu prețul sângelui tău, te vor privi zdrobit de greutatea lanțurilor, fără să zică vreun cuvânt, și te vor vedea cu liniște, tărit chiar la săngerosul supliciu. — Ce? Te înspăimântă? sau că te îndoești?... — Ascultă cele din urma ale mele înștiințări, și tremură. — Jură-mi ție pe onoare că vei păstra secretul de la care atârână miș de viață, chiar a ta, și scăparea sau distrugerea unui popor întreg.

Mendoza. O jur pe onoarea mea.

Laso. (arătând cu mister un plic) Ți vezi aici numele?

Mendoza. Da.

Laso. Ți-ai citit moartea.

Mendoza. Ce mister este acesta? Tu trădător!

Laso. Nu insulta amicitia mea când vin să te scap. — Porțile Toledo se vor deschide fără opunere oștilor regale; mulți din capi s'au oferit să se predea cel dintâi, sigur de ertare. Oștenii și poporul vor imita exemplul lor. Vai de nu-l vor înfa, vai dacă din imprudență vor cerea să se împotrivescă! eugetă ce nefericire se prepară biete Spanii. Alege dar: sau vii în ajutorul intențiunelor mele, ca să liniștim febrele poporului, și scăpându-l pe dânsul, să ți scapi și tu viața, sau vei întinde tu însuși gâtul cașitului pe trunchi. Nu e pentru tine altă scăpare! Nu mai e pot opri scurea care stă gata să cază.

Mendoza. Ai intrat în tratate cu dânsii? ai mijlocit pentru mine pe lângă acești bărbați? Tu? *Laso?*

Laso. Da, sunt cel d'ântelii care cuteză să slideze voința semeșului monarx, care reclamă față în față drepturile Castilei, care, nepăsător de a lui mânie, ridică Spania în contra apăsării sale. Sfidez pe ori cine să-și iubească mai mult patria, să fi sacrificat mai mult pentru dânsa. Pentru ea am înfruntat moartea în miș de lupte? Pentru ea mi-am înfrănat mândria? Pentru ea am îndurat ingratitudea? Pentru ea mi-am înăbușit supărarea în piept, când în comanda trupelor, fui pus sub Padilla? H uram, e adevărat, dară nief când n'am căutat să-i intance gloria. Săngerosul său finit nu numai că nu m'a bucurat ca rivală, dară încă m'a făcut să suferă cumă cată să fi suferit ori ce cavalier castilanu. — Odată ție ce expiră patria, ce fu distrusă neprețuita ei libertate, nu căta oare să fac totul spre a pune capăt unei lupte deșerte? Servițiile mele, onoarea și nobleșea mea puteau ele oare să se supue mișelește imperiului smintit ale unei slabi femeii? Nu. — Dacă m'am arătat supus, patria trebuie să-mi mulțumească de prefacerea această care mă costă mai multu de catu moartea. M'am prefăcut, dar pentru a-mi scăpa patria; m'am prefăcut, am îndurat disprețulu, am pactizat cu inamicii... Ce-mi mai poate cere patria mai multu?... Ce? Tacă înărmuritu? Dacă mâine nu va fi redusă în cenușă nefericita Toledo, mie mi o va datori, mie care i-am căpătit clementa învingătorulu.

Mendoza. Și drept preț al clementii sale barbare, cere viața mea?

Laso. O cere, da, o cere... Ți-o anunșă acest spăimântător plic; plic fatal! Partizanii mueriiăștia din nefericire vor mări toșii.

Mendoza. Toșii!

Laso. Numai tu ți vei putea obșino ertarea.

Mendoza. Cum? Ei să moară și eu, eu, să-mi răscumpăr viața printr'o infamie?

Laso. Cugetă.

Mendoza. Cu un așa preț nici o dată, Laso, nici o dată.

Laso. Vrei să te pierzi?... Ce încăpăținare a-ți căuta moartea?

Mendoza. Dacă îți să mă ferești de dânsa, scapă-ți pe toți; numai așa mă poți scăpa și pe mine.

Laso. I scap pe toți, de mă vei ajuta în ținta mea.

Mendoza. Cum? spune. Ordonă și mă supun.

Laso. Fă pe soția lui Padilla să asculte de rațiune și să nu caute prin încăpăținarea sa ruina orașului. Vorbește cu comunalii cei mai cerbicoși, desarmasă furoarea lor stăruie, convinge, oferă-le clemența dacă vor împăcui poporul ce fierbe. Intrebuințează-ți elocința și bărbăția. Dă, promite, amenință.

Mendoza. Toate sunt în deșert. Soția lui Padilla nu mă ascultă de nimeni; ea cugetă numai la răzbunare.

Laso. Scap'o fără de voia ei; smulge poporul de la o așa de mișlească supunere. Să rămâie singură și o vei vedea abătută. — Ți promit să mijlocesc pentru a o disculpa s'o apăr de înfruntări, ca să-și poată petrece în patria sa, cu seninătate remașitele zilelor sale... Ce-mi mai poți cere? vezi că deși o urăsc, o scap pentru tine, scap pe fiul ei.

Mendoza. Sunt al tău, Laso, sunt al tău...

Laso. (îmbrățișându-l) Vino în brațele mele. în brațele celui mai bun amic al tău. Și mâine, când ne vom îmbrățișa din nou inimile noastre, acum turburate, vor bate mai liniștit.

SCENA III

Mendoza, Laso, Avalos

Avalos. Cum! aci dau de voi, departe de ferberea și de strigătele cutății întregi! De astă dată, suntem amenințați de un alt pericol mai mare de cât armele inamicilor: a sosit un trimis din partea impresurătorului.

Mendoza. Și ce ne aduce?

Avalos. Sau pacea, sau peirca; temându-se că vom alege ca eroi, ne trimite un mesager.

Laso. Pe cine?

Avalos. Pe acela pe care Toledo nu l poate vedea fără a lăcrima și a suferi, pe acela care singur poate să-l captive afecțiunea și să o facă să-și immoae cerbiei: pe tatăl lui Padilla.

Laso. Ești sigur?

Mendoza. Tatăl lui Padilla!

Avalos. Și îndreptează spre acest palat pașii săi obosiți, urmat de o nenumărată mulțime, înconjurat de nobili, de popor, de mneri, de copii, de tineri și bătrâni; el varsă șiroane de lacrimi, și-și aruncă în toate părțile înduioșata-i privire, zicând: „Copii mei! copii mei!” Tatăl nefericit dorește să vorbească cu biata sa noră, înainte de a fi ascultat de popor și juntă.

Laso. Întă că strigătele și tumultul se apropie (către Mendoza) înștiințează pe vedușă. (către Avalos) Vino, să mergem să-l primim.

Avalos. Să mergem.

FINELE ACTULUI I-ii

ANUNCIU

Nu vom parveni a avea o istorie completă pînă cînd mai întîiu nu vom avea o listă exactă a domnilor ambelor principate; aceasta urmează a fi și prima carte a Românilor.

Oare ce istorie va fi cea care, nărînd faptele, ar elimina persoanele care, au produs acele fapte? Cu alte vorbe dacă istoricul n'ar avea o cunoștință exactă de persoanele în acțiune precum și de datele precise; ar fi o curată anomalie ca acea ce adesea întîm-pinăm în toate scrierile noastre istorice.

În trecut mulți bărbați meritoși au simțit lipsa, dar orî nu au avut la îndemînă titlurile trebuitoare, să, și chiar dacă le-au posedat, ne-aprofundindu-le prin critică, mai toți au greșit.

Vom înșira aci câțiva dintr'înșii. În țara românească spre exemplu: la 1669, pe Căpitan C. Lupescu, la 1673, pe Radu Greceanu, la 1733 pe un cămăraș Vasile, la 1787 pe Spătarul M. Cantacuzino, la 1788 pe Ienăchița Văcărescu, la 1806 pe un anonim din Tunusli, la 1808 pe D. Fotino. Numai vorbim de opăra lui cluceru Dumitrache, de aceea a lui Luccari din Ragusa, de Chronologia de la Vârșeș, de aceea a lui Ioan Corvinul Hunyadi, care pentru noi sunt pierdute. În Moldova, la 1590 pe Grigore Ureche, la 1760 pe Dimitrașcu Cantemir, la 1795 pe Mitropolitul Iacov Stamati, la 1800 pe Constantin Scarlat Udul, la 1803 pe Doctorul Andreas Wolf. Asupra acestui material delicat, făcără niște declarațiuni peremptorii atît istoricul Karamzin, cît și Edgar Quinet, mai cu seamă cel din urmă la 1857, atribuind această lipsă vandalismului care a deștrădat arhivele noastre. Când de la 1853 apărură prima edițiune în Iași a vestitei cronice a lui Gheorghe Șincai, toată lumea crezu pentru un moment că scăparăm de această palinodie a hrono-carilor vechi. Dar mareșcrutător și critic în laborioasa sa opăra, n'evînd se vede în vedere toate indicațiunile precise, căzu și el în păcatul predecesorilor săi, precum rezultă în contestul de la pagina 337 și 381 tom I.

Este constant că o asemenea grandioasă lucrare, precum de complexă, cu atît și de excepțională, nu se putea îndeplini fără ajutorul fontanelor indigene ascunse sub puiberea beciurilor mănăstirilor, și împrăștiate ieri colo pe la oamenii de țară.

Drept acea, în dorința de a precurma această seculară anomalie, ce ține în loc și denaturează istoria națională, înconjurat de toate elementele trebuitoare, colecțiunile recinte, d'abea în curs de 25 de ani, și după multă trudă, am parvenit să făcără un tablou exact chorologic și genealogic al domnilor acestor țări.

Spre a stabili înșe și mai bine durata sic-cărei domni, făcără accesibilă tot de o dată istoria chiar copiilor, am atașat la rubrica domni respective niște noțive prețioase, unde istoriograful viitor va întîmpina o călăuză sigură în investigațiunile și concluziunile sale.

Am intitulat acest op „Panteon“ fiind că mi-am înșinat că dacă, pînă azi domni noștrii glorioși n'au avut fericirea de a li se ridica de cauze nașunea română, pentru care ș'au sacrificat, nici un moment public, ba încă vîzură profinate chiar mormintele lor, cel puțin ar merita aceste constelațiuni de a figura într'un modest Pantheon literar, spre vec-nica lor memorare.

Procedura care am urmat-o în descoperirea și desmormîntarea atîtor figuri nobile și maestose, o voi comunica-o lectorilor în prefata imprimatului.

De o cam dată mi place a crede că adevărații Romîni se vor bucura de aparițiunea unui asemenea monument străbun, și vor grăbi prin prenumerarea d-lor, imprimarea lui fiind un uvrăgiu demn de a figura în biblioteca d-lor.

Opul este divizat în două părți distincte, unul pentru Moldova, și altul pentru țara Românească, cu începere de la fondarea principatelor, în state independente și pînă la a lor completă unire, 1559; în 24 Ghenarie prin îndoaia alegere a prințului Cuza.

Un spațiu de șapte secolii aproape.

Abonamentul se face la librăria d-lui Sococ cu preț de 10 franci pentru sic care op a parte, sub dare de recepțit, pînă la primirea uvrăgiului.

I. A. Comăncănu
advocat